

Türkiye’den Yurt Dışına Yüksek Nitelikli Göç Okuma Listesi

Hazırlayan: Elif Aktaş

Yirminci yüzyılın ortalarından bu yana, emeğin küreselleşmesi ile beraber, yüksek niteliklilerin göç hareketleri büyük ilgi görmüş ve pek çok akademik çalışma ile kamu politikalarının araştırma konusu haline gelmiştir. İlk kez 1963 senesinde kullanılan “beyin göçü” kavramı, British Royal Society tarafından, Avrupalı bilim adamlarının ve teknoloji uzmanlarının 1950’lerde ve 1960’li yılların başında Kuzey Amerika’ya göçünü tanımlamak için üretilmişti (Giannoccolo, 2004). Beyin göçü kavramı 1960’larda uluslararası akademik çevreler tarafından benimsenmiş ve çeşitli araştırmaların konusu haline gelmiştir.

Uzun yıllar bu göç fenomeni yalnızca gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki bir sorun olarak görülmüştür. 1980’lerde hem dünyadaki yüksek nitelikli göçmen oranında hem de bu konudaki çalışmalarda artış görülmüştür. Günümüzde ise “beyin göçü”, “entelektüel göç”, “yüksek nitelikli göç” araştırmaları uluslararası göç çalışmaları literatüründe giderek artan önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye’de ise yüksek nitelikli göç alanında ilk çalışmalar, 1960’lı yılların sonunda ve 1970’li yılların başında gerçekleştirilmiştir (Taylor vd., 1968; Kösemen, 1968; Oğuzkan, 1971). Bu eserlere erişmek oldukça güç olsa da içerikleriyle ilgili bilgileri diğer çalışmalardan öğrenebiliyoruz (Başaran, 1972; Elveren & Toksöz 2018). Literatürün bu ilk eserlerinde, yurtdışında yaşamakta olan tıp doktorlarının, bilim insanlarının mimar ve mühendislerin yurtdışına göç nedenlerini araştırmak için niceliksel yöntemler kullanılmıştır. Göç sebepleri olarak, mesleki ve ekonomik nedenlerin öne çıktığı tespitinde bulunulmuştur.

Konu 2000’li yıllarda yeniden önem kazanmaya başlayana dek, uzun yıllar boyunca, Türkiye’deki beyin göçü konulu araştırmalar sınırlı kalmıştır. Son yıllarda Türkiye’den yurtdışına yüksek nitelikli göçmen sayısındaki artışa bağlı olarak konuyla ilgili araştırmaların sayısı hiç olmadığı kadar artmış ve nitelikli göç literatürü zenginleşmeye başlamıştır.

Türkiye’de bu alana dair çalışmalarda çoğunlukla “beyin göçü” kavramı kullanılmıştır. "Beyin göçü" kavramı, 1960’lardan beri bilim adamlarının, araştırmacıların veya çeşitli özel sektör çalışanlarının, yani yüksek nitelikli kişilerin, yurt dışına göç fenomenlerini anlatmak için kullanılan popüler bir tanımlamadır. Ancak, "beyin göçü" ifadesi bu göç fenomenini, menşe ülkenin beşeri sermaye kaybı sorununa indirgemektedir. Dolayısıyla, “beyin göçü” uzun yıllar boyunca olumsuz anlamı vurgulanarak kullanılan sorunlu bir tanım olarak karşımıza

çıktığından, bu göç fenomenini daha kapsamlı ve nötr bir bakış açısıyla tanımlayan “yüksek nitelikli göç” veya “yüksek kalifiye göç” kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavramların dışında, göçmenlerin kalifikasyonlarının yanı sıra eğitim durumlarına da vurgu yapmak için, “yüksek eğitimlilerin göçü” veya “entelektüel göç” kavramları da kullanılmaktadır. Günümüzde bu göç fenomeni, yalnızca ülkeler arasında bir kazanç-kayıp konusu olarak ele alınmaktan çıkmış, çeşitli ve derinlikli yönleriyle incelenmeye başlamıştır. Örneğin son yıllarda, yüksek nitelikli göçün toplumsal cinsiyet boyutuyla ilgili çalışmalar artmıştır (Dumont vd., 2007; Docquier vd., 2012; Elveren, 2018; Arslan & Okumuş, 2021).

Türkiye’den yurtdışına yüksek nitelikli göç konusunu ele alan araştırmalar çoğunlukla sosyoloji alanında ve sosyolojinin yöntemleriyle gerçekleştirilmiş olsa da bu konuda iktisat, siyaset bilimi alanlarından araştırmalar da bulunmaktadır. Çalışmalarda çoğunlukla nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir ve veri toplamak için yüz yüze görüşme yöntemi veya anketler kullanılmıştır. Bu araştırmaların büyük bir bölümü yurtdışına göç etmiş olan akademisyenler veya özel sektör çalışanları ile yurtdışında eğitim almakta olan öğrenciler gibi gruplar hedeflenerek yapılmış olup potansiyel yüksek nitelikli göçmenler ile görüşülerek gerçekleştirilmiş çalışmalar da bulunmaktadır.

Türkiye’den yurtdışına yüksek nitelikli göçü ele alan çalışmaların bir bölümünde, konu beyin göçü / beyin kaybı (brain drain) yaklaşımıyla ele alınmış, bu göç fenomeninin menşe ülke açısından beşeri sermaye kaybı (human capital flight) gibi olumsuz etkileri olacağı tespitinde bulunulmuş ve ülke politikalarının önleyici şekilde iyileştirilmesi veya düzenlenmesi gerektiğine dikkat çekilerek politika önerilerinde bulunulmuştur (Başaran, 1972; Gökbayrak, 2008; Ermağan, 2018).

Türkiye’deki yüksek nitelikli göç literatürünün en büyük bölümünü bu göçün sebeplerini araştıran çalışmalar oluşturmaktadır. Bu araştırmalarda, menşe ülkeden iten veya varış ülkeye çeken sebepler (pull and push), göç eden kişilerin kimlikleri, geçmiş deneyimleri gibi çeşitli konular incelenmiştir (Güngör & Tansel, 2007; Ozcurumez & Aker, 2016; Elveren & Toksöz, 2017; Cesur, 2018; Yanasmayan, 2019)

Yurtdışında yaşayan yeni ve yüksek nitelikli göçmen nüfusunun artışıyla birlikte araştırmacılar, bahsi geçen göçmen grubun varış ülkelerindeki göç deneyimlerini ve günlük yaşamlarını da incelemeye başlamıştır. Böylece yüksek nitelikli göçmenlerin oluşturmakta oldukları yeni ağlar ve bu grubun menşe ülkeleri ile ilişkileri ve ülkeye potansiyel katkıları gibi yeni konular da incelenen konular arasında yer almıştır (Yanasmayan, 2016; Turhan İpek, 2018; Ağca-Varoğlu, 2020). Ancak, Türkiye’den yurtdışına yüksek nitelikli göç literatüründe ileride ulaşılabilecek olan teorik, tematik ve yöntemsel çeşitlilik henüz sağlanamamıştır. Bu göç fenomeni hala pek çok açıdan incelenmeyi beklemektedir.

Hazırlanan okuma listesinin, bu alanda çalışacak araştırmacılara yol gösterici olması arzulanmaktadır. Listede Türkçe, İngilizce ve az sayıda da Fransızca kaynak bulunmaktadır.

Okuma listesi, aşağıdaki dört bölümden oluşmaktadır:

- Yeni Başlayanlar İçin Yüksek Nitelikli Göç
- Yüksek Nitelikli Göç Politikaları
- Türkiye’den Yurt Dışına Yüksek Nitelikli Göçün Sebepleri
- Yüksek Niteliklilerin Göç Deneyimleri

1- Yeni Başlayanlar İçin Yüksek Nitelikli Göç

Bu kısımda, yüksek nitelikli göç çalışmalarına yeni başlayanlar için, bu göç fenomenini anlamak ve Türkiye’den yurtdışına göç konusu ile ilgili teorik ve tarihi bir altyapı oluşturabilmek için okunabilecek temel eserlere yer verilmiştir.

Arslan, C., Dumont, J.-C., Kone, Z., Moullan, Y., Parsons, Ç., Özden, C., & Xenogiani, X. (2014). *A new profile of migrants in the aftermath of the recent economic crisis* (OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 160). Paris, France: OECD.

Artuç, E., Docquier, F., Özden, C., & Parsons, C. (2014). A global assessment of human capital mobility: The role of non-OECD destinations. *World Development*, 65, 6–26.

Beine, M., Docquier, F. & Rapoport H. (2007), Measuring International Skilled Migration: A New Database Controlling for Age of Entry, *The World Bank Economic Review*, 21, 249-254.

Boeri, T., Brücker, H., Docquier, F., & Rapoport, H. (Ed.). (2012). *Brain drain and brain gain: The global competition to attract high-skilled migrants*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Cesur, N. S., Hanquinet, L. & Duru, N. D. (2018). The European Turks': identities of high-skilled Turkish migrants in Europe, *Southeast European and Black Sea Studies*, 18(1), 127-144.

Czaika, M., & Parsons, C. R. (2016). *High skilled migration in times of global economic crisis* (IMI Working Paper No.126). Oxford, UK: International Migration Institute, Oxford University.

- Docquier, F., Lowell, B. L. & Marfouk, A. (2007). A Gendered Assessment of the Brain Drain, *IZA Discussion Paper*, 3235, 2007.
- Docquier, F., Marfouk, A., Salomone, S. & Sekkat K. (2012). Are Skilled Women More Migratory than Skilled Men?. *World Development*, 40(2), 2012, pp. 251–265.
- Dumont, J. C., Martin, J. P. & Spielvogel G. (2007). Women on the Move: The Neglected Gender Dimension of the Brain Drain. *IZA Discussion Paper*, 2920, 2007.
- Elveren, A. Y. & Toksöz, G. (2018). Türkiye’de Beyin Göçü Yazını ve Bir Alan Araştırması. E. Karadoğan, G. Yenimahalleli Yaşar, N. Dertli, Ö. Millioğulları Kaya, S. Kablay, T. Akpınar (Ed.), *Gürhan Fişek’in İzinde Ortak Emek Ortak Eylem* içinde (191-215. ss.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Giannoccolo, P. (2004). *The Brain Drain. A Survey of the Literature*, Università degli Studi di Milano-Bicocca, Dipartimento di Statistica, Working Papers 20060302.
- Halary, C. (1994). *Les Exilés du savoir, Les migrations scientifiques internationales et leurs mobiles*, Paris: L’Harmattan.
- Jauhar, J. B., Ghani, A. B. & Islam, R. (2016). *Brain Drain*. Singapore: Springer.
- Koser, K. & Salt. J. (1997). The Geography of Highly Skilled International Migration, *International Journal of Population Geography*, 3, 285–303.
- Oğuzkan, T. (1971). *Yurt Dışında Çalışan Doktoralı Türkler: Türkiye’den Başka Ülkelere Yüksek Seviyede Eleman Göçü Üzerinde Bir Araştırma*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Özden, Ç., Schiff, M. (2006). *International Migration, Remittances, and the Brain Drain*. Trade and Development. Washington, DC: World Bank and Palgrave Macmillan.
- Parsons, C., Rojon, S., Samanani, F., & Wettach, L. (2014). Conceptualising international high-skilled migration. (IMI Working Paper No. 104). Oxford, UK: International Migration Institute, Oxford University.
- Salt, J. (1997). International Movements of the Highly Skilled, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 3.
- Sassen, S. (1988). *The Mobility of Labor and Capital*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Solimano, A. (Ed.). (2008). *The International Mobility of Talent: Types, Causes, and Development Impact*. New York: Oxford University Press.
- Sunata, U. (2005). Türkiye’de(n) gizli beyin göçü: “Hep-gider-ayaklık”. *Toplum ve Bilim*, 104, 182-208.

- Sunata, U. (2010). *Highly Skilled Labor Migration: The Case of ICT Specialists from Turkey in Germany*. Published PhD Thesis in Sociology. Osnabrück University, Osnabrück, Germany.
- Taylor, C. F., Dirican, R. & Deushle K. W. (1968), *Health manpower planning in Turkey: an international research case study*. Baltimore: John Hopkins Press.
- Turhan, O. (1975), The Turkish brain drain: Migration of tendencies among doctoral level manpower. R. E Krane (Ed.). in *Manpower Mobility Across Cultural Boundaries: Social, Economic and Legal Aspects, The Case of Turkey and West Germany*. Leiden, Netherlands: E.J. Brill.
- Turhan, O. (1976). The Scope and Nature of Turkish Brain Drain. N. Abadan-Unat (Ed.). in *Turkish Workers in Europe, 1960-1975: A Socio-Economic Reappraisal* (pp. 74-103). Leiden, Netherlands, E.J. Brill.
- Vinokur, A. (2006). Brain migration revisited. *Globalisation, Societies and Education*, 4 (1), 7-24.
- Yanasmayan, Z. (2019). *The Migration of Highly Educated Turkish Citizens to Europe: From Guestworkers to Global Talent*. New York: Routledge.

2- Yüksek Nitelikli Göç Politikaları

Bu kısımda, uluslararası düzeyde ve Türkiye’de yüksek nitelikli göç hareketlerine etki etmekte olan politikaları ele alan çalışmaların yanı sıra ileride uygulanabilecek politika önerilerine yer veren çalışmalar bulunmaktadır.

- Akdemir, E. & Tekeli, S. (2017). AB Mavi Kart Uygulamasının Türkiye İşgücü Piyasasına Olası Etkileri, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 75-101.
- Arslan, N. (2018), Beyin Göçü ve Diaspora Ağları. *Journal of Social Policy Conferences*, 73, 1-33.
- Bakırtaş, T. & Kandemir, O. (2010). Developing Countries and Brain Drain: Example of Turkey. *Kastamonu Education Journal*, 18(3), 961-974.
- Başaran, F. (1972). Türkiye’de Beyin Göçü Sorunu, *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 10, 133-153.
- Beine, M., Docquier, F. & Rapoport, H. (2008). Brain drain and human capital formation in developing countries: Winners and losers. *The Economic Journal*, 118(528), 631-652.

- CHP. (2018). *Akp'nin Yol Açtığı Büyük Beyin Göçü*. Bilim Platformu Politika Notları, No. 31.
- Czaika, M. & Parsons, C.R. (2017). The Gravity of High-Skilled Migration Policies. *Demography*, 54, 603–630.
- Docquier, F., Lohest, O. and Marfouk, A. (2007). Brain Drain in Developing Countries. *The World Bank Economic Review*, 21(2): 193-218.
- Ermağan, İ. (2018). *Türkiye'nin Beyin Göçü Meselesi*, H. Ateş (Ed.) Uluslararası Avrasya Göç Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı, Uluslararası Avrasya Göç Sempozyumu içinde (ss. 14-33). Turkestan, Kazakistan.
- Facchini, G., & Lodigiani, E. (2014). Attracting skilled immigrants: An overview of recent policy developments in advanced countries. *National Institute Economic Review*, 229 (1), R3–R21.
- Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63(3), 65-82.
- Kaya, M. (2003). Beyin Göçü/Erozyonu, *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 5 (2) 13 No. 152.
- Kofman, E., & Raghuram, P. (2009). *Skilled female labour migration*. Focus Migration. Policy Brief, 13, 1-8.
- Köser-Akçapar, Ş. (2006). Do Brains really going down the Drain? Highly skilled Turkish Migrants in the USA and the «Brain Drain» Debate in Turkey. *Revue européenne des migrations internationales*, 22(3), 79-107.
- Köşer-Akçapar, Ş. (2009). Turkish Highly Skilled Migration to the United States: New Findings and Policy Recommendations. A. İçduygu, K. Kirişçi (Ed.), in *Land of Diverse Migrations, Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lowell, B. L. & Findlay, A. (2001). *Migration of highly skilled persons from developing countries: impact and policy responses*. International Migration Papers, 44, Geneva; ILO International Migration Branch.
- Papademetriou, D. G., & Sumption, M. (2013). Attracting and selecting from the global talent pool: Policy challenges. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Rajput, J. S. (2002). Brain Drain and Education Systems. *Economic and Political Weekly*, 37(33), 3404-3405.
- Regets, M. C. (2001). Research and Policy Issues in High-Skilled International Migration: A Perspective with Data from the United States. *IZA Discussion Paper*, No. 366.

- Sánchez-Montijano, E., Kaya, A. & Sökmen M. J. (2018). Highly Skilled Migration between EU and Turkey: Drivers and Scenarios. *FEUTURE Online Paper*, No. 21.
- Schiff, M. & Docquier, F. (2016). Institutional Impact of Brain Drain, Human Capital, and Inequality: A Political Economy Analysis. *Latin American Journal of Economics*. 53(1), 95–110.
- OECD. (2019). How do OECD countries compare in their attractiveness for talented migrants?. *Migration Policy Debates*, N°19.

3- Türkiye’den Yurt Dışına Yüksek Nitelikli Göç Sebepleri

Bu bölümde, yüksek niteliklilerin Türkiye’den yurtdışına göç sebeplerini, göç motivasyonlarını, varış ülkede kalma sebeplerini veya menşe ülkeye geri dönmeye yönelik niyetlerini inceleyen çalışmalara yer verilmiştir.

- Akman, V. (2014). Factors Influencing International Student Migration: A Survey and Evaluation of Turkey’s Case. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 5(11), 390-415.
- Aktas, E. (2019). *Entre la recherche de la sécurité et la poursuite de meilleures conditions de vie : les émigrants qualifiés turcs en France*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Université Jean Monnet & Sciences Po Lyon Master AlterEurope, Lyon, France.
- Aktas, E. (2020). *L’émigration intellectuelle turque vers la France : une migration motivée par les politiques intérieures turques ?*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Université de Strasbourg Master Études turques, Strasbourg, France.
- Arslan, G. & Okumuş, M. O. (2021). Gender Aspects of Brain Drain: The Case of Turkish Immigrants in Germany, *Discussion Papers des Harriet Taylor Mill-Instituts für Ökonomie und Geschlechterforschung der Hochschule für Wirtschaft und Recht Berlin*.
- Babataş, G. (2007). Beyin Göçü ve Türkiye’nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Beyin Göçüne Etkisi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (28), 263-266.
- Çoban, E. (2019). *Brain Drain in Turkey: Push and Pull Effects*. (Unpublished master’s thesis). Yıldız Technical University Department of Economics, Istanbul.
- Elveren, A. Y. & Toksöz G. (2017). Why Don’t Highly Skilled Women Want to Return? Turkey’s Brain Drain from a Gender Perspective, MPRA Paper, 80290, 21 July 2017.

- Elveren, A. Y. (2018). *Brain Drain and Gender Inequality in Turkey*. Cham, Switzerland : Palgrave Pivot.
- Elveren, A. Y. & Toksöz, G. (2019). Hidden gender dimensions of the brain drain: The case of Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 60, 33-59.
- Esen, E. (2014). *Going and Coming: Why U.S.-Educated Turkish PhD Holders Stay in the U.S. or Return to Turkey?*. (Unpublished PhD thesis in philosophy). Educational Leadership and Policy Studies and the Graduate Faculty of the University of Kansas.
- Güngör, N. D. (2003). *Brain Drain from Turkey: An Empirical Investigation of The Determinants of Skilled Migration and Student Non-Return*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Middle East Technical University, Ankara.
- Güngör N. D. & Tansel A. (2007). Brain Drain from Turkey: The Case of Professionals Abroad. *IZA Discussion Paper*, No. 2617.
- Güngör, N. D. & Tansel, A. (2008). Brain Drain from Turkey: An Investigation of Students' Return Intention. *Applied Economics*, 40, 3069-3087.
- Güngör, N. D. & Tansel A. (2014). Brain Drain From Turkey: Return Intentions of Skilled Migrants. *International Migration*, 52 (5), 208-226.
- Kaçar, G. (2016). *Türkiye'de Beyin Göçü ve Tersine Beyin Göçü Olgularının Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kösem, C. (1968). A Raport presented to Education and World Affairs Concerning Emigration of Engineers and Architects from Turkey to Foreign countries for the Project International Migration of Talent..
- Kurtuluş, B. (1999). *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Beyin Göçü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Mollahaliloğlu, S., Çulha, Ü. A., Kosdak, M. & Öncül H. G. (2014) The Migration Preferences of Newly Graduated Physicians in Turkey. *Medical Journal of Islamic World Academy of Sciences*, 22(2), 69-75.
- Ozdoğan Z. (2021). The Effects of Democratic Regression on Turkish Economy and the Brain Drain. Aydın H., Langley W. (Ed.). in *Human Rights in Turkey*. Philosophy and Politics-Critical Explorations, vol 15. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-57476-5_16
- Ozcürmez S. & Aker D. Y. (2016). "What Moves the Highly Skilled and Why? Comparing Turkish Nationals in Canada and Germany". *International Migration*, 54 (3), 61-72.

- Ozturk, M. A. (2001). *So far from home: Turkish Student Motivation and Access to Overseas Higher Education in the United States*. (Yayınlanmamış doktora tezi). University of Southern California, Los Angeles, ABD.
- Pazarcık, S. F. (2010). *Beyin Göçü Olgusu ve Amerika Birleşik Devletleri Üniversitelerinde Çalışan Türk Sosyal Bilimciler Üzerine Bir Çalışma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Şahin, F. (2019). *Türkiye’den Avrupa Birliği’ne Yeni Göç Hareketi: Yüksek Nitelikli Göç*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İzmir.
- Süzen Ö. B. (2020). *Brain Drain from the Perspective of Institutional Economics*. (Unpublished master’s thesis). Dokuz Eylül University Department of Economics, İzmir.
- Tansel, A. & Güngör N. D. (2004). Türkiye’den Yurtdışı’na Beyin Göçü: Ampirik Bir Uygulama. *Economic Research Center Working Paper in Economic*, 04/02.
- Ünsal, P. (2019). *Journalistes en exil : les stratégies de reconversion internationale en contexte d’exception*, Troisième Congrès des études sur le Moyen Orient et les mondes musulmans, Paris, France.

4- Yüksek Niteliklilerin Göç Deneyimleri

Bu bölümde, Türkiye’den yurtdışına göç sonrası yüksek niteliklilerin varış ülkelerindeki günlük yaşam deneyimlerini, yurtdışındaki Türk toplumu ile kurdukları ilişkileri ve göç sonrası menşe ülke ile bağlarını ele alan çalışmalara yer verilmiştir.

Ağca-Varoğlu, F. G. (2020). The everyday life experiences and coping processes of highly skilled immigrants in Germany. *Journal of Economy Culture and Society*. Advance online publication. <https://doi.org/10.26650/JECS.2019-0124>

Bilecen Süoğlu, B. (2012). Trends in student mobility from Turkey to Germany. *Perceptions*, 12(2), 61–84.

Çömlekçi, M. F. & Bozkanat E. (2019). Alternatif Diasporanın Sosyal Medya İletişimi: “New Wave in Berlin” Facebook Grubu Örneği, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 932-952.

- Durmaz, A. (2017). *Beşeri Sermaye Kaynağı Olarak Diaspora: Almanya’daki Türkiye Kökenli Bilim İnsanlarının Türkiye İle Olan Bağlarının Tersine Beyin Göçü Üzerine Etkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Trabzon.
- Gökbayrak, Ş. (2009). “Skilled Labour Migration and Positive Externality: The Case of Turkish Engineers Working Abroad”. *International Migration*, 50 (1), 132–150.
- Şimşek, M. (2011). Opinions of the Turkish postgraduates in the United States regarding return to Turkey: An analysis in terms of brain drain. *Journal of Academic Research in Economics*, 3(1), 89-112.
- Turhan İpek, I. Z. (2018). Political Participation and Media Use of Highly Qualified Migrants *Interdisciplinary Encounters*, 8, 99-122.
- Tukmen, G. (2019). "But you don't look Turkish!": The Changing Face of Turkish Immigration to Germany. ResetDoc. <https://www.resetdoc.org/story/dont-look-turkish-changing-face-turkish-immigration-germany/>
- Yanasmayan, Z. (2016). Does education ‘trump’ nationality? Boundary-drawing practices among highly educated migrants from Turkey. *Ethnic and Racial Studies*. <https://doi.org/10.1080/01419870.2015.1131315>
- Yörükoğlu, C. & Kara, G. (2017). Almanya’da yaşayan yüksek nitelikli Türk göçmenler-Beyin göçünün yeterince farkında mıyız?. *İktisat ve Toplum*. 80, 31-42.